

Swedwatch uppföljningsrapport #48

MERA SOJA. MINDRE MÅNGFALD

En granskning av sojaimporten från Brasilien

Swedwatch är en allmännyttig, religiöst och politiskt obunden organisation som granskar svenska företag som verkar i utvecklings- och låglöneländer. Swedwatches syfte är att minska sociala och miljömässiga missförhållanden i Syd, att uppmuntra föredömen, sprida kunskap samt driva på och i en öppen dialog samverka med företag i Sverige så att näringslivet ägnar större uppmärksamhet åt dessa frågor. Swedwatches rapporter är offentliga och finns att ladda ner på www.swedwatch.org.

Latinamerikagrupperna är en solidaritetsförening som tillsammans med latinamerikanska folkföreningar arbetar för ett rättvist och hållbart samhälle. Vi stödjer människors kamp för demokrati och mänskliga rättigheter. Våra samarbetspartners i Latinamerika är ursprungsfolks-, bonde- och lantarbetarorganisationer. Latinamerikagrupperna har lokalgrupper och medlemsorganisationer på ett tjugotal platser i landet. Föreningen ger ut tidningen Röster från Latinamerika. www.latinamerikagrupperna.se

Författare: Malena Wåhlin

Ansvarig utgivare: Viveka Risberg

Omslagsfoto: Tamara Mohr, Dutch Soy Coalition

Layout: Fredrik Karlsson

Publicerad i juni 2012

Denna rapport har publicerats med ekonomiskt stöd från Sida, som dock ej medverkat vid utformningen och ej heller tar ställning till rapportens innehåll.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Introduktion	6
Bakgrund	6
Metod	8
Produktionen i Brasilien	10
Sojasektorn fortsätter expandera	10
Den biologiska mångfalden minskar	10
Bekämpningsmedel förgiftar människor och miljö	14
Arbetet på plantagerna	19
Ursprungsfolken omringade av soja	20
Initiativ för bättre hållbarhet	22
Importen till Sverige	27
Företagen	27
Slutsats och rekommendationer	33
Påverka med andra	33
Swedwatchs rekommendationer	35
Källor	37

Sammanfattning

2010 publicerade Swedwatch en rapport om kött- och sojaimport från Brasilien. I den här rapporten följer Swedwatch upp förändringar i den brasilianska sojasektorn och företagens ansvarsarbete under de senaste två åren. Uppföljningen visar att företagen som importerar soja till svenska djurbönder – Lantmännen, Svenska Foder och norska Denofa – har förstärkt sitt arbete för att göra sojaproduktionen i Brasilien mer hållbar. Samtidigt varierar engagemanget mellan olika aktörer och mycket finns kvar att göra. Den brasilianska sojaproduktionen leder fortfarande till allvarliga skador på miljön och kränkningar av mänskliga rättigheter.

Kortfattat har uppföljningsstudien visat att:

- Kontrollen av hur sojan produceras har förbättrats. Lantmännen anlitar numer oberoende kontrollörer på plats i Brasilien och kontrollen av Denofas och Svenska Foders soja har förbättrats genom att certifieringsaktören Pro Terra har genomfört flera reformer av sitt certifieringssystem.
- Alla tre företagen är idag anslutna till flerpartsinitiativet Roundtable on Responsible Soy (RTRS) för att diskutera problem och lösningar tillsammans med andra aktörer. Lantmännen och Denofa har köpt sin första RTRS-certifierade soja.
- Svenska Foder har fortfarande ingen uppförandekod och inga officiella krav på etik och miljö trots att det ökat sin sojaimport. Även Denofa saknar en officiell uppförandekod men ställer vissa krav på etik och miljö.
- Det giftiga ämnet endosulfan som används i bekämpningsmedel i Brasilien har tagits upp i Stockholmskonventionen och kommer att fasas ut i Brasilien 2013. Metamidofos kommer att förbjudas i Brasilien från och med 2012. Parakvat används dock fortfarande i stor utsträckning och den totala användningen av bekämpningsmedel ökar.
- Sojasektorn i Brasilien fortsätter att expandera och leder till att den brasilianska savannen cerradon, och i ökad utsträckning även Amazonas regnskog, huggs ner för att bli plantager. Kränkningar mot ursprungsfolkens rättigheter i samband med sojans utbredning och tvångsarbete på sojaplantagerna förekommer fortfarande.

Swedwatch rekommenderar nu fler aktörer att engagera sig för att göra sojaproduktionen mer hållbar. Certifieringssystemen RTRS och Pro Terra har potential att kunna certifiera stora volymer och ställer omfattande krav på respekt för mänskliga rättigheter och miljö. Men de är inte kompletta. Båda certifieringarna har fått hård kritik och reglerna behöver skärpas, bland annat när det gäller förbud mot farliga

Sojaplantering i Brasilien. Foto: Greenpeace.

bekämpningsmedel. Swedwatch bedömer dock att soja som certifierats inom något av de två certifieringssystemen är bättre än soja som inte certifierats alls. Sojaimportörerna bör därför sätta upp mål för när all den importerade sojan ska vara certifierad. Samtidigt bör de engagera sig för att förbättra kriterier och kontroll inom ramen för Pro Terra och RTRS. Ett alternativ kan också vara att köpa soja från bondekooperativ som ställer likvärdiga krav på respekt för mänskliga rättigheter och miljö.

Även svenska matvarukedjor har en roll att spela eftersom de saluför produkter som driver på användningen av soja. De bör engagera sig mer aktivt i sojafrågan och ställa krav på att både svenska och utländska leverantörer använder sig av soja som är ansvarsfullt producerad.

Samtidigt bör alla aktörer se över sitt beroende av soja och söka fler alternativ i form av mer närproducerat foder. Konsumenter bör försöka minska sin konsumtion av kött som fötts upp på soja eftersom den ökande köttkonsumtionen starkt bidrar till en ohållbar expansion av sojaodlingar.

Introduktion

Vår konsumtion av fläskkött, kyckling, ägg och mjölk har en koppling till miljöförstörelse och kränkningar av mänskliga rättigheter i Sydamerika. En stor del av det djurfoder som används av svenska bönder innehåller soja importerad från Brasilien. Där leder sojaodlingarna till att känsliga naturområden som Amazonas och den brasilianska savannen, cerradon, avskogas – med minskad biologisk mångfald och stora utsläpp av växthusgaser som följd. Sojaplantagerna breder också ut sig på ursprungsfolkens mark och hotar deras tillgång till mat och rent vatten. På sojaplantagerna förekommer fortfarande slavarbete och det används giftiga bekämpningsmedel som är förbjudna i Sverige och EU.

I 2010 års rapport, ”Mer kött och soja – mindre regnskog”, granskade Swedwatch både kött- och sojaproduktionen i Brasilien. Den här uppföljningsrapporten fokuserar bara på soja och följer upp problemen i den brasilianska sojasektorn samt sojaimportörernas ansvar och hållbarhetsarbete under de senaste två åren. Rapporten är gjord i samarbete med Latinamerikagrupperna.

Bakgrund

Sojabönan är en mycket proteinrik ärtväxt. Den kommer ursprungligen från Asien och har odlats i över 5 000 år. Idag används den i stor utsträckning som foder åt grisar, kycklingar och mjölkkor. 80 procent av den soja som produceras i världen mals ner till sojamjöl och blir foder.¹ Andra användningsområden är till exempel sojaolja till biodiesel och sojaolja till mat. Lecitin är ett ämne som kan utvinnas ur soja och som används bland annat i margarin och choklad.

I takt med att köttkonsumtionen i världen växer har också efterfrågan på soja till djurfoder ökat dramatiskt. Kina är det land som importerar mest soja och de största sojaexportörerna är USA och Brasilien. Inom EU steg efterfrågan på soja kraftigt efter utbrottet av galna kosjukan på 90-talet som ledde till att köttmjöl förbjöds i djurfoder. Den totala ytan som används till sojaproduktion över världen uppgår till nästan en miljon kvadratkilometer och motsvarar snart en yta stor som Egypten.²

Den svenska koncernen Lantmännen och danskägda Svenska Foder är de största importörerna av soja i Sverige. De köper båda stora volymer soja från det norska företaget Denofa. Majoriteten av den importerade sojan i Sverige kommer från Brasilien där sojaproduktionen utgör en viktig del av landets ekonomi. Samtidigt medför den stora negativa konsekvenser för miljön och för dem som bor och arbetar vid plantagerna.

1 WWF UK, *Soya and the Cerrado: Brazil's forgotten jewel*. 2011

2 WWF UK, 2011

Sojaböner används i stor utsträckning till foder. Sojaproduktionen fortsätter att öka och drivs av en växande köttkonsumtion. Foto ovan: Leonardo Melgarejo, Solidaridad. Foto till höger: Tamara Mohr, Dutch Soy Coalition.

Swedwatchs rapport ”Mer kött och soja – mindre regnskog” från 2010 visade på ett antal allvarliga missförhållanden inom sojaproduktionen i Brasilien som kunde kopplas till vår konsumtion i Sverige:

- **Stora utsläpp av växthusgaser och minskad biologisk mångfald** när Brasiliens savann cerradon och delar av Amazonas omvandlades till sojaplantager. Koldioxid som finns lagrad i jorden släpps ut när den tidigare orörda marken bearbetas.
- **Allvarliga effekter av bekämpningsmedel.** Bekämpningsmedel som är förbjudna inom EU användes fortfarande i Brasiliens sojaodlingar, bland annat parakvat som är ett av de bekämpningsmedel som orsakar flest dödsfall i hela världen.³ Arbetare på plantager saknade tillräcklig information om medlens risker och om hur man bäst skyddar sig.

3 Matens pris, ”Sojan som förgiftar”, Sveriges Radio P1, 28 februari 2010

- **Kränkningar av ursprungsfolkens rättigheter.** När sojaproduktionen började expandera trängdes ursprungsfolk undan från sina traditionella territorier. Deras kultur och rättigheter hotades av sojans utbredning.
- **Oacceptabla arbetsförhållanden.** En modern form av slaveri förekom inom det brasilianska jordbruket och till viss del även inom sojaproduktionen. De anställdas rörelsefrihet begränsades genom att de skuldsattes med orimliga avgifter för boende, mat och arbetskläder. Arbetarna fick inte lämna plantagen eller farmen innan skulderna betalats av.

Dessa problemområden följs upp i den här rapporten. Syftet är att bidra med aktuell information till både konsumenter och sojaimportörer och visa på nödvändigheten av ett aktivt etik- och miljöarbete inom sojasektorn.

Metod

Rapporten bygger på uppgifter från forskningsrapporter, nyhetsartiklar och andra organisationers rapporter samt intervjuer med företag, forskare och organisationer. Både svenska och brasilianska forskare har intervjuats liksom organisationer med olika ståndpunkter i sojafrågan. Swedwatch har i den utsträckning det varit möjligt intervjuat och inhämtat information från de personer och organisationer som var med i den förra rapporten från 2010. Detta har kompletterats med en del nya källor. Intervjuer i Brasilien har gjorts av Lena Zetterström. Rapporten har expertlästs av Jan Wärnbäck, naturvårds- och jordbruksansvarig på WWF.

Swedwatchs granskningar utgår från internationella konventioner och internationellt accepterade ramverk och standarder till skydd för mänskliga rättigheter och miljö. De ligger till grund för Swedwatchs analys och rekommendationer. Nya riktlinjer från FN definierar företags ansvar att respektera alla mänskliga rättigheter, i alla led.⁴ För en mer detaljerad beskrivning av ramverk som är aktuella för den här rapporten hänvisas till rapporten ”Mer kött och soja – mindre regnskog”.⁵

4 John Ruggie, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, 2011

5 Swedwatch, *Mer kött och soja – mindre regnskog*, 2010

Cerradons utbredning i Brasilien. Källa: Wikimedia.

FAKTA

Cerradon

Cerradon är en trädsvann med rik biologisk mångfald. Här finns hälften av Brasiliens fågelarter, 40 procent av landets däggdjur, reptiler och fiskar och över tiotusen olika växtarter. Mindre än två procent av cerradon är skyddad i reservat och bara 20 procent av den är fortfarande orörd.

Amazonas

Amazonas regnskog utgör mer än hälften av jordens totala regnskog. 60 procent av Amazonas ligger i Brasilien. I Amazonas finns runt fem miljoner djur- och växtarter – mer än någon annanstans. 20 procent av den ursprungliga skogen har huggits ner.

Källa: WWF UK 2011

Produktionen i Brasilien

Sojasektorn fortsätter expandera

Brasilien är fortfarande den näst största sojaproducenten i världen efter USA. Totalt odlades soja på drygt 24 miljoner hektar under 2010/2011.⁶ En svagare inhemsk valuta och en kraftigt ökad efterfrågan har gynnat sojaodlare medan flera andra exportprodukter från Brasilien är på nedgång. En väsentlig del av brasilianska bilar körs dessutom med biodiesel gjord av sojaolja vilket hjälper till att hålla priserna uppe.

Efter de stora vinsterna från skörden 2011/2012 planerar många sojaodlare att utöka sina arealer. Det uppskattas att brasilianska sojaproducenter kommer att öka sina odlade ytor med tre till fyra procent under 2012 och 2013.⁷ Framför allt i norra och mellersta Brasilien har sojaproduktionen skjutit i höjden. En omfattande torka drabbade sojaproduktionen i södra Brasilien under 2011/2012 och ledde till ett extra lönsamt år för producenter i andra delar av landet.

Delstaten Mato Grosso står fortfarande för den största sojaproduktionen och det är där den ökar mest. 30-40 procent av den nya mark som beräknas användas till sojaodlingar i Brasilien under det närmaste decenniet ligger i Mato Grosso.⁸ Det är också härifrån det norska företaget Denofa importerar sin soja, som sedan säljs till Lantmännen och Svenska Foder.

Den biologiska mångfalden minskar

Sojaodlingar har en negativ inverkan på den biologiska mångfalden. De leder till att värdefulla ekosystem omvandlas till monokulturer där bara en gröda i taget odlas. Den förra rapporten visade att sojaodlingarna framför allt breder ut sig på den brasilianska savannen, cerradon, men även, i mindre utsträckning, i Amazonas.

Både cerradon och Amazonas är områden med en unik biologisk mångfald och de utgör hem för många djur och växter som inte kan leva någon annanstans. Omvandlingen till jordbruksmark innebär också stora utsläpp av växthusgaser eftersom koldioxid som finns lagrad i jorden frigörs när den tidigare orörda marken bearbetas. Även risken för erosion ökar.⁹

6 Mercopress, *Brazil 2010-11 soy crop larger than estimated but strong real eats into profits*, 6 juli 2011

7 Commodities street journal, *Soybean prices in Brazil reach near record levels*, 23 mars 2012

8 The Nature Conservancy, *An overview of the Brazil-China soybean trade and its strategic implications for conservation*, 2011

9 WWF UK, *Soya and the Cerrado: Brazil's forgotten jewel*, 2011

Soy Moratorium

Amazon Soy Moratorium innebär ett åtagande att inte handla med soja från områden i Amazonas regnskog som avskogats efter juli 2006. Det började som en kampanj från bland annat Greenpeace och WWF för att få stora företag att bojkotta soja från Amazonas. Amazon Soy Moratorium förlängdes senast 2011 och gäller nu till och med januari 2013.¹ Genom samarbete med brasilianska myndigheter och satellitövervakning från National Space Research Institute bevakas avskogningen. Sedan Soy Moratorium trätt i kraft 2006 minskade sojaodlingar på nyligen avskogad mark under flera år. Sedan 2011 ökar de igen.

1. Correio do Estado, "Governo prorroga por mais um ano moratoria da soja", Correio do Estado, 13 oktober 2011

Mer soja i Amazonas

En stor del av den mark som används till nya sojaodlingar ligger i nordöstra Mato Grosso och har tidigare varit betesmark. Enligt rapporter från flera miljöorganisationer har det också blivit vanligare att regnskog huggs ner för att ge plats åt sojaodlingar. 2010, när den förra Swedwatchrapporten publicerades, hade avverkningstakten i Amazonas minskat under några år.

Parallellt med att sojaproduktionen nu ökar i rekordtakt rapporterar miljöorganisationer att avverkningen av Amazonas regnskog tagit fart igen.¹⁰ Inbromsningen i avverkningstakten verkar delvis ha varit en följd av den ekonomiska krisen. Bara mellan mars och april 2011 höggs nära 600 kvadratkilometer regnskog ner – nästan sex gånger mer än året innan.¹¹ Situationen är värst i Mato Grosso.

Den alarmerande utvecklingen har fått brasilianska myndigheter att stärka sin kontroll i delstaten. I myndigheternas inspektioner av nyligen avskogad mark har det framkommit att majoriteten av den varit ämnad för plantager. Bara en mindre del var tänkt för boskapsskötsel, som tidigare utpekats som den främsta orsaken till skövling. Enligt det nationella institutet Instituto Nacional de Pesquisas Espaciais (INPE) närapå fördubblades antalet sojaplantager på nyligen avskogad mark mellan 2010 och 2011 i delstaterna Mato Grosso, Pará och Rondônia.¹² På myndigheternas lista över de markägare som avverkat mest skog illegalt i Mato Grosso under de fyra första månaderna 2011 finns bland annat André Lunardi.¹³ Enligt organisationen *Reporter Brasil* hade Lunardi några månader tidigare sålt soja till Cargill, en av Lantmännens leverantörer.

10 Repórter Brasil, *The expansion of soybean and Brazil's New forest Code*, 2011

11 Håkan Forsberg, "Brasilien kraftsamlar mot skogsskövlingen", Svenska Dagbladet, 20 maj 2011

12 Repórter Brasil, 2011

13 MT Noticias, "20 maiores desmatadores são autuados; veja lista" 3 juni 2011, <http://mtnoticias.net/site/noticia/9823>

Den brasilianska savannen är hotad av sojaplantagens snabba utbredning.
Foto: Igor SH de Carvalho.

Köttproduktionen står fortfarande bakom en betydligt större del av avverkningen av Amazonas än sojaproduktionen. Boskapsfarmer är den vanligaste orsaken till att regnskog huggs ner.¹⁴ Den förra rapporten visade också att det finns ett indirekt samband mellan sojaproduktionens utbredning och avverkningen av Amazonas. När sojan och andra odlingar expanderar flyttar boskapsskötseln längre in i regnskogen.¹⁵

Cerradon hotas mest av sojan

Den brasilianska savannen, cerradon, är fortfarande mer direkt hotad av sojans utbredning än Amazonas. Avverkningen av cerradon har dock minskat något i Mato Grosso sedan 2010 efter insatser från brasilianska myndigheter. Mato Grosso toppade tidigare avverkningslistan även för cerradon, men störst områden avverkas nu

14 Christel Cederberg, Martin Persson, Kristian Neovius, Sverker Molander, Roland Clift, "Including Carbon Emissions from Deforestation in the Carbon Footprint of Brazilian Beef", *Environmental Science and Technology* januari 2011

15 Swedwatch, *Mer kött och soja – mindre regnskog*, 2010

Konventionen om biologisk mångfald

FN:s Konvention om biologisk mångfald från 1993 ratificerades av Brasilien år 1994. Den syftar till att bevara den biologiska mångfalden, att jordens resurser används på ett hållbart sätt och att de tillgångar som utvinns ur jordens resurser fördelas jämnt och rättvist.¹ Begreppet biologisk mångfald innefattar:

- mångfalden av arter, inklusive samspelet mellan arter
- genetisk variation inom och mellan enskilda bestånd och populationer
- mångfalden av ekosystem och naturtyper (skog, odlad mark, våtmarker, sjöar och vattendrag)²

1. Konventionens hemsida, maj 2012, <http://www.cbd.int>

2. Naturvårdsverkets hemsida, maj 2012, <http://www.naturvardsverket.se/Start/Naturvard/Biologisk-mangfald/Konventionen-om-biologisk-mangfald/Vad-innebar-biologisk-mangfald/>

i delstaterna Maranhão, Piauí, Tocantins och Bahia.¹⁶ Där har också sojaodlingarna expanderat. Sojans utbredning är fortfarande en av de viktigaste orsakerna bakom avverkningen.

Enligt den brasilianska regeringen avverkas cerradon i dubbelt så hög takt som Amazonas och står för en större del av landets utsläpp av växthusgaser än skövlingen av Amazonas. Brasilien är ett av de länder som släpper ut mest växthusgaser i världen. Nya forskarrapporter visar att cerradon hjälper till att lagra mycket mer koldioxid under marken än man tidigare trott.¹⁷ Tidigare beräkningar har kraftigt underskattat cerradons betydelse när det gäller att hantera utsläppen av växthusgaser. Cerradons läge på den brasilianska högplatån gör att den också rymmer viktiga vattenkällor som förser flera av grannländerna med färskvatten.¹⁸

Nytt lagförslag ledde till ökad avverkning

I slutet av april 2012 röstades en ny reform av skogsskyddslagen, Código Florestal, igenom av Brasiliens kongress. Den nya lagen skulle innebära ett svagare skydd för både Amazonas och cerradon och lämna 79 miljoner hektar brasiliansk skog utan lagligt skydd mot avverkning. Bland annat skulle den ge markägare rätt att avverka mer ursprunglig vegetation samtidigt som den gav amnesti åt markägare som avverkat illegalt före år 2008.¹⁹ Miljöorganisationer från både Brasilien och andra delar av

16 Instituto Centro de Vidas hemsida, 27 mars 2012, http://www.icv.org.br/quem_somos/noticias/mato_grosso_tem_quatro_municipios_na_lista_de_acoes_prioritarias_para_o_controle_do_desmatamento_no_cerrado.icv

17 WWF UK, *Soya and the Cerrado: Brazil's forgotten jewel*, 2011

18 WWF UK, 2011

19 Lena Zetterström, "Ny skogslag kan omöjliggöra miljardböter", *Latinamerika.nu*, 5 mars 2012

världen protesterade högljutt. De menade att lagen omöjliggjorde Brasiliens åtagande från klimattoppmötet i Köpenhamn 2009 om att minska sin avverkning med 80 procent fram till 2020 samtidigt som den påskyndade den globala uppvärmningen.²⁰

Efter starka påtryckningar lade Brasiliens president Dilma Rousseff in sitt veto mot de mest kritiserade delarna av förslaget. Flera miljöorganisationer menar dock att det nya lagförslaget sporrade en ökad avverkning även om det aldrig trädde i kraft.²¹

– Avskogning i stor skala återupptogs i början av 2011. Det sammanföll med när ändringar i skogsskyddslagen debatterades i kongressen, säger Paolo Adario som är erfaren Amazonskännare på Greenpeace i Brasilien.²²

Lokala myndigheter som IBAMA har också bekräftat att den nya lagens löften om amnesti gav jordbrukare en ny anledning att avverka skog i stor skala.²³

Bekämpningsmedel förgiftar människor och miljö

Brasilien är det land i världen som använder mest kemiska bekämpningsmedel. Försäljningen av bekämpningsmedel i Brasilien fortsatte att öka under 2011 och industrin uppskattades då omsätta nära åtta miljarder dollar.²⁴ Sojaproduktionen står för drygt 40 procent av den totala användningen.²⁵ Den nationella lagstiftningen för att skydda människor och miljö från farliga ämnen har länge varit bristfällig. Tusentals människor rapporteras ha blivit förgiftade av bekämpningsmedel varje år enligt det brasilianska hälsoministeriet, dock inte bara inom jordbruket.

Inom sojaproduktionen används bland annat gifter som parakvat, endosulfan, metamidofos, karbofuran och metylparation. Det är ämnen som är förbjudna inom Sverige och EU. Bekämpningsmedlen förorenar både luft och vatten och kan orsaka kroniska hälsoproblem hos människor. Det är vanligt att plantagerna besprutas med hjälp av flygplan vilket gör att gifterna lätt sprids.²⁶

Användningen ökar

Den höga användningen av bekämpningsmedel i Brasiliens sojasektor gäller både den genmodifierade och den konventionella, GMO-fria sojan. Problemen med ogräs, insekter och svamp är stora i båda odlingssystemen och beror framför allt på den storskaliga och ensidiga odlingen där man oftast bara växlar mellan två grödor, till exempel soja och majs. Christel Cederberg är miljöforskare på Chalmers och Insti-

20 Zetterström

21 Repórter Brasil, *The expansion of soybean and Brazil's New forest Code*, 2011

22 Repórter Brasil, 2011

23 Repórter Brasil, 2011

24 Journal Brasil de Fato, "Venda de agrotóxicos cresce no Brasil", *Journal Brasil de Fato* 31 juli 2011

25 Daniel E. Meyer, Christel Cederberg, *Pesticide use and glyphosateresistant weeds – a case study of Brazilian soybean production*, SIK-Rapport Nr 809, 2010

26 Christel Cederberg, miljöforskare på Chalmers och SIK, telefonintervju 18 april 2012

GMO

Genmodifierade grödor har från början tagits fram för att kunna ge höga skördar även i områden som till exempel har begränsat med vatten. Vissa sorter kan även innebära en lägre användning av jordbrukskemikalier. Den genmodifierade sojan kritiserar liksom andra genmodifierade grödor för att det saknas tillräckliga vetenskapliga studier av hur den påverkar människors hälsa och miljön. I längden är risken att de genmodifierade grödorna breder ut sig och utrotar andra, naturliga varianter vilket leder till minskad biologisk mångfald och ett skörare ekosystem. En annan kritik mot GMO är att bönderna blir beroende av att köpa bekämpningsmedel från samma företag som säljer fröerna och att det förstärker företagets monopol.

Den genmodifierade sojan introducerades i Brasilien 1996 och utgör i dag runt 80 procent av den brasilianska sojan. Anledningen till att flera av de nordiska importörerna köper från Brasilien är dock att det fortfarande finns konventionell, GMO-fri soja där. I grannlandet Argentina är nära hundra procent av sojan genmodifierad.¹ I Sverige finns fortfarande ett starkt motstånd mot genmodifierad soja. Både Lantmännen och Svenska Foder importerar uteslutande GMO-fri soja.

1. The Dutch Soy Coalition, *Soy – big business, big responsibility*, Revised version 2011

tutet för Livsmedel och Bioteknik (SIK) och har undersökt kemikalieanvändningen inom sojasektorn i Brasilien.

– Studier har visat att den totala användningen av bekämpningsmedel ökat sedan GMO introducerades i Brasilien i stor skala 2003. Men det går inte att se att mer bekämpningsmedel används på den genmodifierade sojan än den konventionella. Användningen har ökat över lag, säger Christel Cederberg.

Läkaren och folkhälsoforskaren Wanderlei A. Pignati vid Universidade Federal i Mato Grosso är också bekymrad över att användningen av bekämpningsmedel inom sojasektorn fortsatt att öka. År 2002 använde man i genomsnitt 8,5 liter per hektar och 2011 användes 12 liter bekämpningsmedel per hektar soja.²⁷ Ökningen har flera förklaringar enligt honom.

– Insekter, svampar och ogräs ökar sin motståndskraft mot medlen vilket gör att det krävs mer och nya sorter av bekämpningsmedel. Den så kallade asiatiska rosten har brett ut sig och leder också till ökad användning.²⁸ Samtidigt har priserna och skatterna på bekämpningsmedel sänkts i Brasilien, säger Wanderlei A. Pignati.

Det har publicerats flera studier som visar på att rester av bekämpningsmedel går att finna i dricksvatten och regn men också i blodet och urinen på de som arbetar med

27 Statistik från Universidade Federal de Mato Grosso/ Instituto de defesa agropecuária do Mato Grosso (INDEA-MT). 2012

28 Svampsjukdom som orsakat dåliga sojaskördar på flera håll i världen under senare år.

Läkaren och folkhälsoforskaren Wanderlei A. Pignati är oroad över den ökande kemikalieanvändningen inom sojaproduktionen. Foto: Henrik Brandão Jönsson.

sojan och i modersmjölken hos kvinnor i Mato Grosso.²⁹ Förgiftningar, cancer och missbildningar är vanligt i sojadistriktet.³⁰ Enligt hälsovårdsmyndigheten Anvisa innehåller en stor del av den frukt och de grönsaker som de analyserat rester av bekämpningsmedel.

– Dessa uppgifter måste spridas bland befolkningen. De brasilianska lagarna tillåter ett trettiotal bekämpningsmedel som är förbjudna inom EU. Det är viktigt att konsumenterna blir medvetna och väljer bort dessa produkter, säger läkaren och folkhälsoforskaren Wanderlei A. Pignati.

Nya beslut ger hopp inför framtiden

Samtidigt som användningen ökar i oroväckande takt har det tagits flera viktiga beslut på både nationell och internationell nivå när det gäller bekämpningsmedel sedan den förra Swedwatchrapporten publicerades. Även om det är beslut som inte trätt i kraft än kan förhoppningsvis vissa av de farliga ämnen som används inom sojaproduktionen i Brasilien fasas ut inom en överskådlig framtid.

29 Folha de S. Paulo, "Agrotóxicos em amostras de ar, água da chuva, sangue e urina" *Folha de S. Paulo*, 6 september 2010

30 Folha de Sao Paulo, "Estudo aponta agrotóxico em leite materno em MT" *Folha de Sao Paul*, 23 mars 2011

Konventioner inom kemikalieområdet

Sverige har ratificerat fyra konventioner inom kemikalieområdet: Stockholmskonventionen, Rotterdamkonventionen, Baselkonventionen och Montrealprotokollet. Stockholmskonventionen och Rotterdamkonventionen är särskilt aktuella för den här rapporten.

Stockholmskonventionen

Målet med Stockholmskonventionen är att skydda människors hälsa och miljön mot ämnen som ansamlas i människan och i miljön under lång tid även långt från de platser där de producerats eller använts. Dessa så kallade POPs-ämnen (Persistent Organic Pollutants) är långlivade organiska föroreningar som kan ge upphov till effekter som cancer, reproduktions- och utvecklingsstörningar. De ämnen som ingår i Stockholmskonventionen måste helt fasas ut.¹

Rotterdamkonventionen

Rotterdamkonventionen gäller export och import av farliga kemikalier. Syftet med konventionen är att ge kunskap om farliga kemikalier som är förbjudna eller som omges av stränga restriktioner. I huvudsak innebär konventionens regler att ett land som tar emot vissa farliga kemikalier måste informeras i förväg av exportlandet och dessutom godkänna importen. Märkning av ämnen som är förbjudna och starkt begränsade i exportlandet ska motsvara de krav som ställs för inhemsk användning. Konventionen omfattar i dag 40 kemikalier varav 29 bekämpningsmedel.²

1. Miljödepartementets och Kemikalieinspektionens hemsida 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/2525/a/31628>

2. Miljödepartementets hemsida 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/2525/a/31628>

I april 2011 lades endosulfan till Stockholmskonventionen och parterna enades då om att fasa ut det giftiga bekämpningsmedlet. Endosulfan är svårt att bryta ner och har hittats även i den arktiska miljön. Hos människor kan det bland annat leda till allvarliga missbildningar.³¹ Enligt det norska företaget Denofa är endosulfan det ämne som de oftast hittar spår av i sojan från Brasilien när de gör kemikalietester.³²

I Sverige förbjöds endosulfan år 1995 och inom EU år 2005 men det används fortfarande i stor utsträckning i utvecklingsländer. För merparten av konventionens länder träder det nya förbudet i kraft under 2012. Särskilda undantag från förbudet innebär en total global utfasningsperiod på mellan 6-11 år.³³ På nationell nivå i Brasilien har man fattat beslut om att endosulfan ska förbjudas från och med juni 2013.

31 Naturskyddsföreningen, *I grumliga vatten*, 2011

32 Thor Kristoffersen, foderansvarig på Denofa, intervju 26 april 2012. Värdena ligger under gränsvärdena för vad som är tillåtet men är tillräckligt höga för att ge utslag i kontrollerna.

33 Kemikalieinspektionens hemsida 22 maj 2012, <http://www.kemi.se/sv/Innehall/Internationellt/Konventioner-och-overenskommelser/Stockholmskonventionen-POPs/>

Även bekämpningsmedlet metamidofos kommer att förbjudas i Brasilien enligt en ny lag som träder i kraft i juni 2012. Sedan 2008 håller hälsovårdsmyndigheten Anvisa på med en översyn av olika ämnen och fler kan komma att förbjudas. Men processen förhindras ständigt av olika juridiska processer från företagen som tillverkar bekämpningsmedlen, enligt Wanderlei A. Pignati.³⁴ I januari 2012 meddelade Anvisa att metylparation bör förbjudas men beslut har ännu inte fattats.³⁵ Karbofuran och parakvat ingår också bland de ämnen som myndigheten ska se över.³⁶ Karbofuran, metylparation och metamidofos ingår i Rotterdamkonventionen.³⁷

...men parakvat används fortfarande

Det akut giftiga ämnet parakvat kan fortfarande användas som tidigare i Brasilien. Parakvat är ett av de bekämpningsmedel som orsakar flest dödsfall i hela världen.³⁸ Vid direktkontakt leder det till att lungorna förstörs och det finns inget motgift. Parakvat används fortfarande i stor utsträckning på sojaodlingar i Brasilien, och inom andra delar av jordbruket.³⁹

I Sverige uppmärksammades problemen med parakvat i många medier efter Swed-watches förra rapport.⁴⁰ Ett antal debattartiklar av ideella organisationer och svenska sojaimportörer ledde till ett politiskt beslut om att den svenska regeringen ska jobba för ett globalt förbud mot parakvat. Enligt den svenska regeringen görs detta bland annat genom att Sverige inom EU verkar för att parakvat läggs till i Rotterdamkonventionen.⁴¹

Detta är dock ett krav som drivits från Sverige sedan många år tillbaka. Sverige anmälde parakvat till konventionens expertkommitté 2006 och den nomineringen fick avslag 2010. Expertkommittén ansåg inte att den uppfyllde kraven för att kunna granskas av kommittén. Förslaget ska nu läggas fram av EU och kan då granskas igen. Burkina Faso har anmält bekämpningsmedlet Gramoxone, där parakvat ingår, till Rotterdamkonventionens expertkommitté. Nomineringen godkändes och 2012 tog expertkommittén beslutet om att föreslå för konventionens parter att Gramoxone inkluderas. Beslut om detta fattas i juni 2013.⁴²

Att ett ämne läggs till i Rotterdamkonventionen innebär inte automatiskt ett totalförbud mot ämnet men har av många tillverkare uppfattats som en svart lista och kan därför få stor effekt.⁴³

34 Wanderlei A. Pignati, forskar om bekämpningsmedel på UFMT, intervju april 2012

35 Agropages hemsida, 22 maj 2012, <http://news.agropages.com/News/NewsDetail---6222.htm>

36 Oliveira m.fl., *A Forensic View of Pesticide Poisonings in Brazil*, 2011

37 Konventionens hemsida 22 maj 2012, <http://www.pic.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/1048/language/en-US/Default.aspx>

38 *Matens pris*, "Sojan som förgiftar", Sveriges Radio P1, 28 februari 2010

39 Wanderlei A. Pignati, forskar om bekämpningsmedel på UFMT, intervju april 2012

40 Svenska Dagbladets hemsida http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sverige-bor-agera-mot-parakvat_5878557.svd

41 Regeringens hemsida 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/14206/a/159689>

42 Maria Delvin, Kemikalieinspektionen, intervju april 2012

43 Delvin

Den svenska regeringen har också sagt att den ska se över möjligheterna för dialog och regelutveckling kring parakvat i samband med EU:s frihandels- och associeringsavtal med den sydamerikanska handelsunionen Mercosur.⁴⁴

Arbetet på plantagerna

Inom det brasilianska jordbruket existerar fortfarande en typ av slavarbete. Brasilianska myndigheter kontrollerar regelbundet arbetsförhållandena på de stora plantagerna och gör emellanåt tillslag där arbetare befrias. Det är relativt vanligt att arbetare hålls kvar på jordbruken mot sin vilja och sätts i skuld genom höga avgifter för mat och boende som sedan tvingar dem att arbeta kvar.

Sedan 1995 har över 39 000 människor befriats från slavarbete i Brasilien.⁴⁵ År 2011 befriades 2 270 personer.⁴⁶ Problemen finns även inom sojasektorn men är vanligare i andra, mer arbetsintensiva sektorer. De moderna sojaplantagerna är till stor del mekaniserade och kräver få arbetare. På listan över arbetsplatser där slavarbete förekommit och upptäckts av myndigheterna finns nio sojaplantager och under 2010 och 2011 fritogs 80 arbetare från sojaplantager enligt organisationen *Repórter Brasil*.⁴⁷ Flera av de svartlistade sojaodlarna har sålt soja till stora företag som exporterar till Europa, bland annat Cargill som är en av Lantmännens leverantörer.⁴⁸ Enligt Cargill rör det sig om ett isolerat fall där åtgärder har vidtagits för att förhindra att det händer igen.⁴⁹

Enligt lantarbetarfacket *Federação dos Trabalhadores na Agricultura* (Fetagri) i Mato Grosso har arbetsvillkoren inom sojasektorn till viss del blivit bättre, framför allt genom formalisering av anställningar, kollektivavtal och användande av skyddsutrustning. De vanligaste ärenden facket får från de anställda är brist på formella anställningskontrakt och pensionsärenden.

Antonio de Fátima Ferraz på Fetagri berättar att många av pensionsärendena gäller arbetsskador, bland annat till följd av hantering av giftiga bekämpningsmedel. Okunigheten om hur skyddsutrustningen ska användas är fortfarande stor. Läskunnigheten hos arbetarna är ofta dålig och kan göra det svårt att förstå varningstexter. Många arbetare vill inte heller använda skyddsutrustning för att det är krångligt, varmt och obekvämt enligt Antonio de Fátima Ferraz.

– Ett vanligt problem är att företagen tar arbetarna ur produktionen för att de har hälsoproblem men att pensionsinstitutet inte godkänner deras förtidspension med argumentet att de fortfarande är arbetsdugliga. Vi har många sådana fall, säger han.

44 Regeringens hemsida 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/14206/a/159689>

45 Human Rights Watch, *World report 2011 - Brazil*, 2011

46 BBC News, "Brazil steps up fight against slave labour", *BBC News* 4 januari 2012

47 Repórter Brasil, *The expansion of soybean and Brazil's New forest Code*, 2011

48 Repórter Brasil, 2011

49 Repórter Brasil, *The expansion of soybean and Brazil's New forest Code*, 2011

Tvångsarbete

ILO:s kärnkonventioner och ILO:s deklaration "Fundamental Principles and Rights at Work" behandlar grundläggande rättigheter i arbetslivet. Avskaffande av alla former av tvångsarbete ingår både i konvention 29, konvention 105 och som en av deklarationens grundläggande principer. Deklarationen är bindande för alla ILO:s medlemmar, även de som inte ratificerat de underliggande konventionerna. Därmed är den ett universellt instrument som alla länder ska uppfylla oavsett utvecklingsnivå.¹

Anställdas rätt till hälsa

FN:s konvention om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna samt ILO:s konvention 184 om säkerhet och hälsa i jordbruket betonar anställdas rätt till hälsa. Det är arbetsgivarens skyldighet att garantera att anställdas hälsa inte skadas under arbetet.²

1. Regeringens hemsida 22 maj 2012, http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?module_instance=10&action=pod_show&id=17

2. Regeringens hemsida 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/311/a/32965>

Ursprungsfolken omringade av soja

Mato Grosso är den delstat i Brasilien som rymmer flest av landets ursprungsfolk. De påverkas märkbart av sojaplantagernas snabba utbredning. Av de 78 ursprungsfolkterritorierna i delstaten ligger minst 30 i kommuner med över 10 000 hektar sojaodlingar. Sojaplantagerna omringar flera reservat där ursprungsfolk bor och gör att djur- och växtarter isoleras i små skogspartier och får svårare att överleva. Gilberto Vieira dos Santos är koordinatör för organisationen Conselho Indigenista Missionário (CIMI) som arbetar för ursprungsfolkens rättigheter:

– Det påverkar floderna och jämvikten i miljön. Floderna slammar igen och djuren kan inte röra sig fritt. Det medför problem med jakt och fiske för ursprungsfolken, förklarar han.

Ursprungsfolken drabbas också av bekämpningsmedlen från sojaplantagerna och av förorenat vatten. Konkurrensen om marken har lett till konflikter med sojaodlarna. Markkonflikter och brist på officiella ägandebevis är vanligt i Brasilien. Sojaodlarna bedriver en stark politisk lobby för att begränsa ursprungsfolkens rätt till mark, menar Gilberto Vieira dos Santos.

Ett uppmärksammat fall gäller Xavante-folket i Marãiwatsédé-reservatet. Ett tidigare domstolsbeslut från 1998 tvingade sojaodlarna att lämna Xavante-folkets territorium. Men på grund av sitt stora inflytande i delstatsparlamentet fick sojaodlarna 2011 igenom en lag som gick emot domstolsbeslutet. Den innebär att reservatet istället ska flyttas till en nationalpark.

Arbetare förbereder marken för sojaproduktion. Slavliknande arbetsförhållanden förekommer fortfarande inom sojaproduktionen. Foto: Funáguas.

– Delstatsguvernören sa att det var ett fredligt sätt att lösa problemet. Här ser vi hur delstatsparlamentet bokstavligen stiftar lagar som motverkar ursprungsfolken, säger Gilberto Vieira dos Santos.

Sojaodlarna har också påverkat den socioekonomiska och ekologiska zonindelningen i Mato Grosso för att den ska bli mer fördelaktig för sojaodling och andra industriella jordbruksaktiviteter. Zonindelning sker på delstatsnivå i hela Brasilien för att planera och organisera det brasilianska territoriet och samordna ekonomiska, sociala och miljömässiga intressen. Enligt CIMI är zonindelningen i Mato Grosso extremt flexibel och 14 av ursprungsfolken territorier är inte inkluderade där. Även de förändringar av skogsskyddslagen som tidigare diskuterats öppnar för nya möjligheter att exploatera delstatens naturresurser menar Gilberto Vieira dos Santos.

– Detta sker i direkt konfrontation med ursprungsfolken tillgångar och rättigheter. Samtidigt som den stärker industrijordbruket öppnar den för nya invasioner av ursprungsfolken territorier och ökade svårigheter för territorier som inte fått juridisk status än, säger Vieira dos Santos.

Flera grundlagstillägg som försvagar ursprungsfolkens och slavättlingars rättigheter väntar också på omröstning i representanthuset och senaten.⁵⁰

Initiativ för bättre hållbarhet

Problemen inom sojasektorn har lett till flera initiativ för att förbättra hållbarheten. Det finns en rad olika certifieringar av soja som i skiftande grad garanterar soja som är mer hållbart producerad. Några av de största är Pro Terra och Roundtable on Responsible Soy – RTRS. Det är dessa certifieringar som används mest för den soja som säljs till svenska importörer. Av Denofas och Svenska Foders brasilianska soja är hundra procent Pro Terra-certifierad.⁵¹ Av Lantmännens brasilianska soja är 35 procent Pro Terra-certifierad. Det gäller både den soja som köps från Denofa och den som köps från handelshuset Cefetra. Utöver det köpte Lantmännen 2011 RTRS-certifikater motsvarande drygt 22 procent av volymerna. Den certifierade sojan utgör fortfarande bara en liten del av den totala sojaproduktionen i Brasilien som år 2010 uppgick till 70 miljoner ton.⁵² 2011 certifierades 300 000 ton RTRS-soja i Brasilien och drygt 3,5 miljoner ton Pro Terra-soja.⁵³ Kriterierna för att kunna bli certifierad av Pro Terra och RTRS liknar varandra i hög utsträckning. Den stora skillnaden ligger i att Pro Terra endast certifierar GMO-fri soja medan RTRS accepterar både GMO-soja och konventionell soja.

Pro Terra

Pro Terra har funnits sedan 2006 och certifieringen utgår från Baselkriterierna som från början var ett initiativ från den schweiziska delen av Coop och WWF. Certifieringen kan användas för flera jordbruksprodukter. Utifrån internationellt accepterade standarder och internationella konventioner om mänskliga rättigheter och miljö ska den garantera en sojaproduktion som tar hänsyn till etik och miljö och garanterar spårbarhet.⁵⁴

Kriterierna för Pro Terra-certifierad soja omfattar jordbruksmetoder, kemikalieanvändning, energianvändning, arbetsvillkor för arbetare och respekt för lokalbefolkningens och ursprungsfolkens rättigheter. Det finns mekanismer för att hantera klagomål. Åtgärder för att bevara biologisk mångfald och krav på att inte acceptera soja från ursprungsskog och andra känsliga naturområden ingår. När det gäller Amazonas och cerradon accepterar Pro Terra inte soja från mark som avskogats efter 2004. För mark som avskogats mellan 1994 och 2004 krävs att markägaren nyplanterar en viss del.⁵⁵

50 PEC 215/2000 (som väntar på omröstning i representanthuset) och PEC 38 (i senaten).

51 Thor Kristoffersen, foderansvarig på Denofa, intervju 26 april 2012

52 Soy Stats hemsida 5 juni 2012, <http://www.soystats.com/2011/Default-frames.htm>

53 Agustin Mascotena, RTRS kansli, intervju 10 maj 2012. Augusto Freire, Cert-ID, intervju 10 maj 2012.

54 WWFs hemsida 22 maj 2012, http://assets.panda.org/downloads/05_02_16_basel_criteria_engl.pdf

55 Pro Terras hemsida 22 maj 2012, <http://www.proterrafoundation.org/>

Ursprungsfolks rättigheter

Ursprungsfolks rättigheter regleras i FN-konventionen ILO 169. Konventionen ger ursprungsfolk rätt till självbestämmande. Den slår fast att ursprungsfolken ska tillfrågas vid beslut som påverkar dem och att de människor som berörs ska ha rätt att själva besluta hur de ställer sig till utvecklingsprojekt, eftersom dessa påverkar deras liv, institutioner och allmänna hälsa.¹

1. ILO:s hemsida 22 maj 2012, <http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/no169/lang--en/index.htm>

Pro Terra certifierar bara soja som inte är genmodifierad. Kontrollerna sköts av företaget CertID men Pro Terra förhandlar även med två andra oberoende revisionsbyråer som kan komma att anlitas.⁵⁶ CertID och certifieringen Pro Terra har tidigare ägts av samma företag. 2012 delades de upp efter att ha fått kritik för att kontrollerna inte gjordes av en oberoende part. Pro Terra-certifieringen ägs nu av stiftelsen Pro Terra Foundation och fler aktörer har bjudits in att delta i processen med att omförhandla kriterierna⁵⁷. Pro Terra har tidigare fått kritik för att ha ett svagt stöd från civilsamhället och inte i tillräcklig utsträckning bjuda in olika intressenter till dialog. Pro Terra certifierar runt fyra miljoner ton soja om året.⁵⁸

RTRS

RTRS grundades 2006, delvis utifrån kritiken mot Pro Terra och för att öka hållbarheten även i produktionen av GMO-soja eftersom den utgör en majoritet. RTRS är ett flerpartsinitiativ där representanter från producenter, importörer, finansiella institutioner, detaljhandeln och civilsamhället tillsammans förhandlar fram kriterier. När den förra rapporten skrevs var RTRS fortfarande under uppbyggnad. 2010 fastställdes kriterierna och 2011 skördades den första RTRS-certifierade sojan.

Det finns fortfarande begränsade volymer RTRS-certifierad soja att köpa men utbudet ska gradvis öka i takt med att fler jordbruk certifieras och efterfrågan på marknaden stiger. Ett köp av RTRS-certifikater garanterar att motsvarande mängd certifierad soja produceras.⁵⁹ De första producenterna av certifierad soja har dock inte lyckats få all certifierad soja såld på grund av brist på intresserade köpare. Av de 210 000 ton

56 Pro Terras hemsida 22 maj 2012, <http://www.proterrafoundation.org/index.php/certification/managing-proterra-certification/approved-certification-bodies>

57 Pro Terras hemsida 22 maj 2012, <http://www.proterrafoundation.org/>

58 Pro Terras hemsida 22 maj 2012, <http://proterrafoundation.org/index.php/proterra-certified/2-the-proterra-institute/85-strong-non-gmo-requirements>

59 Systemet liknar till exempel det för utsläppsrätter eller grön el.

	RTRS	Proterra
Reglerar	Flerpartsinitiativ som tillåter GMO-soja	Utgår från Baselkriterierna, endast för GMO-fri soja
Jordbruksmetoder	Ja	Ja
Kemikalieanvändning	Ja	Ja
Energiförbrukning	Ja	Ja
Arbetsvillkor	Ja	Ja
Lokalbefolkning	Ja	Ja
Klagomålsmekanism	Ja	Ja
Åtgärder för biologisk mångfald	Ja	Ja
Tillåter GMO	Ja	Nej
Förbud mot parakvat	Nej	Nej
Förbud mot odling av soja i Amazonas och cerradon efter år	2009	2004
Offentliga revisionsresultat	Ja	Nej
Ämnen för extern kritik	Tillåter GMO, förbjuder inte parakvat och andra farliga bekämpningsmedel	Svagt stöd från civilsamhället, dålig insyn, förbjuder inte parakvat och andra farliga bekämpningsmedel

soja som den brasilianska producenten Amaggi certifierade 2011 blev 85 000 ton inte sålda.⁶⁰

Kriterierna för RTRS-certifierad soja omfattar liksom Pro Terra jordbruksmetoder, kemikalieanvändning, energianvändning, arbetsvillkor för arbetare och respekt för lokalbefolkningens och ursprungsfolkens rättigheter. Det finns mekanismer för att hantera klagomål. Åtgärder för att bevara biologisk mångfald och krav på att inte acceptera soja från ursprungsskog och värdefulla naturområden ingår. När det gäller både Amazonas och cerradon ställer RTRS krav på att soja inte får odlas på områden som börjat odlas efter 2009.⁶¹ Pro Terra ställer alltså hårdare krav än RTRS på den punkten.

Såväl producenter av GMO-soja som producenter av konventionell soja kan ansluta sig till RTRS och få sin soja certifierad när de uppfyller kriterierna. En oberoende

60 Thor Kristoffersen, foderansvarig på Denofa, intervju 26 april 2012. Amaggi var först att RTRS-certifiera soja 2011

61 RTRS hemsida 22 maj 2012, <http://www.responsiblesoy.org>

Det har blivit vanligare att regnskog huggs ner för att anlägga sojaplantager.
Foto: Jan Gilhuis, Dutch Soy Coalition.

tredje part kontrollerar att producenterna lever upp till kriterierna. Företag kan ansluta sig till RTRS även utan att certifiera sina odlingar. RTRS har fått kritik, bland annat från en del miljöorganisationer, för att tillåta GMO och för att kriterierna inte förbjuder bekämpningsmedel som parakvat, vilket inte heller Pro Terras kriterier gör. Det finns dock förhoppningar om att fler bekämpningsmedel kan komma att förbjudas nästa gång man omförhandlar kriterierna för RTRS-certifieringen, i maj 2013. En styrka med RTRS är att resultaten från certifieringsrevisioner offentliggörs på hemsidan.

Fairtrademärkt soja

Märkningen Fairtrade certifierar rättvisemärkt soja sedan 2009. Den Fairtrademärkta sojan används idag enbart till konsumentnära produkter som vegetariska sojabaserade livsmedel men finns inte att köpa i Sverige. Den Fairtrademärkta sojan produceras i mindre volymer och av småskaliga producenter. Den skulle kunna bli ett

komplement till storskaligt producerad soja även för svenska djurbönder om intresse fanns, enligt Fairtrade Sverige.⁶²

För- och nackdelar med certifieringar

Både Pro Terra och RTRS har fått hård kritik för att de inte råder bot på det grundläggande problemet med de enorma monokulturer som sojaodlingarna utgör. Argumentet har varit att de legitimerar en jordbruksmodell som på grund av sin storskalighet och ensidighet inte kan bli hållbar på riktigt. Vilmon Ferreira arbetar på organisationen *Federação de Orgãos para Assistência Social y Educacional* (FASE) i Mato Grosso som vill stärka det ekologiska familj jordbruket i hela Brasilien. FASE tror att det krävs mer radikala förändringar för att uppnå social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet i det brasilianska jordbruket.

– Certifieringar är inte en tillräcklig åtgärd för att garantera hållbarhet. Alla certifieringssystem har sina brister eftersom de fungerar utifrån punktvisa kriterier och inte utvärderar hela systemet. För att kravet på hållbarhet ska uppfyllas behövs en djupgående förändring av produktionsteknologin och en demokratisering av jordägandet, säger Vilmon Ferreira.

Christel Cederberg, som forskat om soja i Brasilien, håller med om att det långsiktiga problemet är storskaligheten och intensiteten i sojaodlingarna och att man växlar mellan för få grödor vilket gör att trycket från skadegörare blir så stort. Hon tror ändå att initiativ som RTRS kan leda till viktiga förändringar inom den brasilianska sojasektorn.

– Jag besökte de första RTRS-certifierade gårdarna och min uppfattning är att vi måste fortsätta jobba med sådana här initiativ och köpa den certifierade sojan. Det höjer den allmänna standarden på gårdarna en hel del, även när det gäller arbetsmiljön. När det gäller GMO är den redan ett faktum i Brasilien och jag tror vi får leva med den oavsett om vi vill eller inte, säger Cederberg.

62 Daniel Sommerstein, produktansvarig Fairtrade Sverige, intervju 5 juni 2012.

Importen till Sverige

Importen av soja till djurfoder har minskat något sedan den förra Swedwatchrapporten publicerades vilket till stor del beror på att köttproduktionen i Sverige minskar. 2010 importerades 231 000 ton soja till djurfoder vilket var en minskning med åtta procent jämfört med året innan.⁶³ Samtidigt ökar importen av importerade animalieprodukter.

Inblandningen av soja i foder till kycklingar, grisar och mjölkkor varierar från år till år beroende på priset på soja. På senare år har priset stigit men sojan utgör fortfarande ett billigt protein. Samtidigt finns en önskan hos lantbrukare att bli mindre beroende av soja och i högre utsträckning kunna använda sig av inhemskt producerade proteingrödor. Antalet bönder som inte använder sig av soja är fortfarande lågt men ökar.⁶⁴

Företagen

Det är tydligt att den förra Swedwatchrapporten och den uppmärksamhet som frågan fått i media drivit på företagens hållbarhetsarbete när det gäller importen av soja från Brasilien. Alla företag hävdar att de arbetar mer aktivt med frågan och flera viktiga förbättringar har genomförts. Samtidigt skiftar nivån på hållbarhetsarbetet väsentligt mellan företagen och ytterligare steg behöver tas. Här följer en genomgång av hur de svenska importörerna Lantmännen och Svenska Foder och den norska importören och leverantören Denofa arbetar med hållbarhet i sojaproduktionen idag.

Lantmännen

Lantmännen är en av Nordens största koncerner inom livsmedel, maskin, energi och lantbruk. Koncernen ägs av 35 000 svenska lantbrukare, har fler än 10 000 anställda och är verksam i 22 länder. Den omsätter 38 miljarder kronor och importerade 150 000 ton soja från Brasilien år 2011. Ungefär 40 procent av Lantmännens soja importerar från ett kooperativ i delstaten Paraná i södra Brasilien. För övriga 60 procent står Denofa, Cargill och handelshuset Cefetra med cirka 20 procent var. Runt 30 procent av Lantmännens soja odlas i delstaten Mato Grosso.⁶⁵

Enligt Claes Johansson, hållbarhetsansvarig på Lantmännen, arbetar koncernen aktivt med sojafrågan sedan 2004. Den har en särskild sojapolicy från 2007 och en uppförandekod⁶⁶ för leverantörer som ingår i kontrakten. Koden inkluderar Försiktigt-

63 Jordbruksverket, Jordbruksverket foderkontroll 2010 (den senaste statistik som finns tillgänglig), 2011

64 *Ekot*, "Allt fler djuruppfödare bojkottar soja i foder", Sveriges Radio 19 januari 2012

65 Claes Johansson, hållbarhetsansvarig på Lantmännen, intervju 26 april 2012

66 Lantmännens hemsida 22 maj 2012, <http://lantmannen.com/sv/om-lantmannen/vart-ansvar/Fran-jord-till-bord/lantmannens-uppforandekod/>

hetsprincipen och bygger på FN:s Global Compact-principer.⁶⁷ Dessa krav kompletteras med RTRS kriterier. Lantmännen ställer också krav utifrån Amazon Soy Moratorium på att sojan inte ska komma från områden i Amazonas regnskog.

Lantmännen är med i RTRS sedan starten och har deltagit aktivt i diskussionerna för att fastställa kriterier. Koncernen ingår i ett utvecklingsprojekt tillsammans med en holländsk fond för att ge utbildning på gårdsnivå. 2011 var Lantmännen bland de första att köpa in RTRS-certifierad soja, motsvarande drygt 22 procent av koncernens totala sojaimport.

Målet är att 50 procent av sojan ska vara certifierad år 2013 och att endast certifierad soja ska köpas in på sikt. Någon tidsgräns för det har dock inte satts. Sedan 2009 ställer koncernen krav på att alla leverantörer ska vara anslutna till RTRS. Claes Johansson menar att det är inom ramen för RTRS som de har störst möjlighet att påverka.

– Vi är för små för att själva diktera villkoren. Vi får vara ett gott exempel och inspirera andra att gå efter. Vi tror att vi bäst kan påverka genom internationella samarbeten. Vi försöker vara aktiva i arbetsgrupper inom RTRS och driva diskussionen i Sverige, säger Johansson.

En anledning till att Lantmännen valt att gå med i RTRS är att det omfattar även GMO-soja och därmed har en större möjlighet än Pro Terra att påverka sojasektorn i stor skala, enligt Claes Johansson. Lantmännen importerar dock bara GMO-fri soja idag. De tycker också att det är viktigt att RTRS drivs av en öppen process. När det gäller kritiken mot att RTRS fortfarande tillåter farliga bekämpningsmedel som parakvat menar Claes Johansson att det blivit för mycket fokus på enskilda bekämpningsmedel i den svenska debatten.

– Parakvat har blivit en symbolfråga för bekämpningsmedelsproblematiken. Det är klart att parakvat måste fasas ut men det stora problemet är att den totala användningen av bekämpningsmedel är så hög. Parakvat har en akut giftighet vid direktkontakt men arbetare kan skyddas med rätt utrustning och utbildning. RTRS ställer höga krav på detta och om de följs kan man minimera riskerna, säger han.

Han håller med om att RTRS inte råder bot på storskaligheten i sojaproduktionen men menar att RTRS reglerar jordbearbetning och integrerad växtföljd vilket kan betyda mycket för hållbarheten på lång sikt.

– Just nu är inte det viktigaste att skärpa kraven utan att få marknaden att börja ställa kraven. De sydamerikanska bönderna måste känna att någon är beredd att betala för förändringarna de gör, säger Johansson.

Lantmännens hållbarhetsredovisning och uppförandekod finns tillgänglig på hemsidan. Där finns också mycket material om sojaproduktionen och en beskrivning av hur koncernen arbetar med sojafrågan. Till skillnad från när den förra Swedwatchrapporten publicerades har Lantmännen nu gjort leverantörskontroller med oberoende

67 Regeringens hemsida, 22 maj 2012, <http://www.regeringen.se/sb/d/10894>

kontrollörer på plats hos två av de brasilianska sojaleverantörerna för att se att uppförandekoden följs. Den RTRS-certifierade sojan kontrolleras av oberoende kontrollörer inom ramen för RTRS.

Samtidigt köper Lantmännen fortfarande soja som inte är certifierad och förknippad med högre risker. Underleverantören Cargill har enligt den brasilianska organisationen *Reporter Brasil* köpt soja 2010 från en leverantör som då var svartlistad för att ha använt slavarbete och en annan leverantör som tillhörde dem som avverkat mest ursprungsskog i Mato Grosso under de fyra första månaderna 2011.

Claes Johansson på Lantmännen menar att exemplet visar på vikten av att få med hela leverantörskedjan i arbetet med att certifiera sojan:

– Även om vi redan ställer tydliga krav på våra leverantörer genom vår uppförandekod och Cargill i sin tur arbetar med sin egen uppförandekod som reglerar arbetsvillkoren hos sina underleverantörer, kan enstaka oacceptabla fall upp ändå dyka upp bland deras tusentals underleverantörer. Med en RTRS-certifiering stärks uppföljningen av grundläggande miljö- och sociala villkor i hela kedjan. Det är det tydligaste sättet för oss som en liten aktör att påverka en global komplex leverantörskedja, säger Claes Johansson.

Denofa

Denofa är ett företag baserat i Norge som ägs till 51 procent av den brasilianska soja-producenten Amaggi. De resterande 49 procenten ägs av Norgrain. Denofa importerar runt 420 000 ton soja per år och har en omsättning på 1,5 miljarder norska kronor. Företaget har 62 anställda. Denofa köper hela sojabönor som sedan mals ner till sojamjöl i företagets anläggning i Norge. Där utvinns också sojaolja och lecitin. Företaget säljer sojamjöl till kunder i Norge, Sverige och Finland. Sojaolja och lecitin säljs till hela Europa. Majoriteten av sojan kommer från Brasilien men mindre volymer köps även från Kanada.

Idag är all soja från Brasilien Pro Terra-certifierad, GMO-fri och kommer från leverantören och delägaren Amaggi i delstaten Mato Grosso. Amaggi blev för ett antal år sedan hårt kritiserat av miljöorganisationer för att företaget medverkat till att hugga ned regnskog. På senare år har det lagt stora resurser på att förbättra sitt anseende när det gäller etik och miljö. Både Denofa och underleverantören Amaggi har gått med i RTRS. Amaggi certifierade de två första RTRS-certifierade gårdarna på sammanlagt 70 000 hektar i maj 2011, motsvarande ungefär 210 000 ton sojabönor. Amaggi köper även in mycket soja från andra producenter.⁶⁸

Sedan GMO-sojan introducerades i Brasilien har Denofa fått arbeta hårt för att kunna garantera GMO-fri soja. Till skillnad från i Sverige finns i Norge en lag mot att importera genmodifierade grödor. Den genmodifierade sojan har ökat lavinartat i Brasilien och sprids lätt till fält där konventionell soja odlas. För att kunna garantera GMO-fri soja har Denofa förbättrat spårbarheten och gör noggranna kontroller. Idag vet

68 Thor Kristoffersen, foderansvarig på Denofa, intervju 26 april 2012

	Lantmännen	Denofa	Svenska Foder
Certifierad soja	35 procent Pro Terra, 22 procent RTRS	100 procent Pro Terra, lite RTRS	100 procent Pro Terra
Har uppförandekod	Ja	Nej	Nej
Gör egna kontroller	Ja	Ja	Nej
Anlitar själva oberoende kontrollörer	Ja	Nej	Nej
Info hemsidan	Ja	Nej	Nej
Handlar från kooperativ	Ja	Nej	Nej

företaget exakt var sojan kommer ifrån och vilka lager och båtar den passerat, enligt Denofas foderansvarige Thor Kristoffersen.

– Om norska myndigheter upptäcker GMO när de testar sojan får båten inte komma in i Norge. Varje båt rymmer 30 000 ton sojaböner. Får vi in GMO på en båt skulle det kunna innebära flera veckors produktionsstopp med stora problem för oss och våra kunder, säger Kristoffersen.

Det är tydligt att Denofas fokus ligger på att garantera GMO-frihet. Samtidigt har andra hållbarhetsfrågor blivit allt viktigare för företaget att uppmärksamma menar Thor Kristoffersen. 2011 köpte Denofa RTRS-certifikater motsvarande 30 000 ton soja som såldes till Lantmännen.

– Ökad mediasrapportering och Swedwatches förra rapport har betytt mycket för de svenska köparnas intresse för sojaproduktionens sociala och miljömässiga konsekvenser. I Norge saknas fortfarande en debatt om sådana frågor, säger han.

Den förbättrade spårbarheten inom Denofas leverantörskedja har gjort det lättare för företaget att arbeta med de frågor som handlar om miljö och social hållbarhet enligt Thor Kristoffersen. Denofa och Denofas kunder gör även egna besök på gårdarna men de anlitar inte oberoende kontrollörer. Leverantören Amaggi kontrolleras inom ramen för Pro Terra av CertID och de RTRS-certifierade gårdarna kontrolleras av oberoende kontrollanter inom ramen för RTRS. När det gäller kontroll av GMO anlitar man en utomstående revisionsfirma.

Denofa har ingen officiell uppförandekod. Thor Kristoffersen menar att det ingår i kvalitetspolicyn under punkten ”Alla ska känna sig trygga vid köp av Denofas produkter när det gäller produktens ursprung, kvalitet och effekt på människor, djur och miljö”.

– Vi arbetar idag bara med två leverantörer (Amaggi och leverantören i Kanada) som vi känner väl och har utvecklat ett nära samarbete med. Vi har därför en begränsad tro på att en uppförandekod skulle göra något särskilt till eller från, säger han.

Enligt Thor Kristoffersen inkluderar leverantörskontrakten i Brasilien skriftliga krav på att sojan till exempel inte får komma från områden i Amazonas regnskog och att leverantören följer brasiliansk lagstiftning när det gäller miljöfrågor, arbetarnas rättigheter och användning av jordbrukskemikalier.⁶⁹

Svenska Foder

Svenska Foder ägs av Dansk Landbrugs Grovvarselsskab, DLG. Det är den danska motsvarigheten till Lantmännen, med cirka 28 000 danska jordbrukare som medlemmar. Svenska Foders verksamhetsområden är foderproduktion, spannmålshandel och handel med övriga varor för lantbruk och hobbydjurägare. Företaget har 270 anställda och en omsättning på 3,92 miljarder kronor.

Svenska Foder har ökat sin sojaimport sedan den förra rapporten. 2009 importerade företaget runt 50 000 ton sojamjöl och 2011 runt 70 000 ton. Enligt foderchefen Lars Hermansson beror det på att de säljer mer foder totalt. Andelen soja i fodret är densamma. Ungefär 80 procent av Svenska Foders soja kommer från Brasilien (resten från Kanada). Mer än 95 procent av den brasilianska sojan köps från Denofa och den brasilianska leverantören Amaggi i delstaten Mato Grosso. Utöver det köper Svenska Foder en specialprodukt i form av sojaproteinkoncentrat från leverantören IMCOPA.

Enligt Lars Hermansson arbetar Svenska Foder mer med hållbarhetsfrågorna idag än när den förra rapporten kom för två år sedan. Swedwatchrapporten och radioreportagen ”Matens Pris” i P1 blev något av en katalysator för diskussionerna menar han.

– Vi har intensifierat och systematiserat vår kontroll av Denofa. Vi går djupare i deras egen kontroll och deras eget arbete med de här frågorna, säger han.

Enligt Lars Hermansson ställer Svenska Foder vissa krav på Denofa när det gäller etik och miljö men de är inte formella och inkluderas inte i kontrakten. Deras krav överensstämmer väl med Denofas egna enligt Lars Hermansson. Svenska Foder gör heller inga egna leverantörskontroller i Brasilien.

– Vi har bra relationer med Denofa och bra insyn. Vi får redogörelser där vi tittar på spårbarhet och det arbete de gör. De är väldigt engagerade i de här frågorna och bevakar dem intensivt. Vi får del av det muntligen i våra löpande kontakter och skriftligen en gång per år, säger Lars Hermansson.

Svenska Foder har tagit beslut om att gå med i RTRS för att visa att de är engagerade i frågan men de köper inte RTRS-certifierad soja och planerar inte heller att göra det. Lars Hermansson menar att Pro Terra och RTRS är likvärdiga. Eftersom Svenska Foder har en hög andel Pro Terra-certifierad soja genom leverantören Denofa ser

69 Kristoffersen

företaget ingen anledning att köpa RTRS-certifierad soja idag. Både Denofa och leverantören Amaggi har varit på besök hos Svenska Foder och enligt Lars Hermansson är de mycket intresserade av att lyssna av debatten i Sverige.

I den förra Swedwatchrapporten fick Svenska Foder kritik för att inte ha någon uppförandekod. Det har de inte heller idag även om Lars Hermansson menar att frågan diskuterats inom företaget.

– Den är lite jobbig den frågan. Vi har jobbat mycket med det och försökt ta fram en men vi har ingen idag. Det är inte enkelt. En del uppförandekoder vi tagit del av är väldigt luddiga och egentligen till intet förpliktigande. Vi har känt att vi är en för liten organisation för att orka med att driva det hela vägen fram. Vi känner oss inte redo att sätta något på pränt som vi inte kan stå för till hundra procent. Istället har vi haft strategin att ha järnkoll på Denofa, säger han.

Enligt Lars Hermansson är det främst i möten med de svenska branschorganisationerna för mjölk-, kyckling-, ägg- och grisbranschen som Svenska Foder arbetar med hållbarhetsfrågorna i sojaproduktionen. Där diskuteras också den genmodifierade sojan och GMO-motståndet bland dem är fortfarande starkt. Svenska Foder köper bara in GMO-fri soja.

– Från början handlade mötena mest om GMO. Det glöms bort att det är den största anledningen till varför vi köper soja från Brasilien. Det är bara där det finns GMO-fri soja i den utsträckning vi behöver. Nu har diskussionerna svängt över till att handla mer om hållbarhet.

Diskussionerna förs mer av branschföreningar än av enskilda jordbrukare enligt Lars Hermansson. Eftersom branschorganisationerna för svenska gris-, kyckling-, ägg- och mjölkbönder vet var Svenska Foder står i frågorna känner de inget behov av att föra ut sin ståndpunkt på hemsidan menar han. Det finns ingen information på Svenska Foders hemsida om problemen i den brasilianska sojaproduktionen eller företagets eget arbete med frågorna. Enligt Lars Hermansson har de ingen policy som berör hållbarhetsaspekter som kan appliceras på importen av soja från Brasilien.

Slutsats och rekommendationer

Swedwatchs uppföljning av sojaimportörernas hållbarhetsarbete visar att flera förbättringar har gjorts utifrån de rekommendationer som Swedwatch gav till företagen i rapporten 2010. Samtliga av de tre intervjuade företagen Lantmännen, Svenska Foder och Denofa säger att de jobbar mer aktivt med hållbarhetsproblemen i sojaproduktionen. Den förra rapporten, och den medieuppmärksamhet som följde, har satt sojafrågan på agendan och varit katalysatorer för en viktig debatt enligt företagen.

Lantmännen har köpt sin första RTRS-certifierade soja och infört oberoende leverantörskontroller av sojaleverantörerna i Brasilien. Koncernen är aktiv i flera arbetsgrupper för att förbättra kriterierna för den RTRS-certifierade sojan. Uppförandekoden och information om hur företaget jobbar med sojafrågan, liksom hållbarhetsredovisning finns tillgänglig på hemsidan.⁷⁰

Samtidigt köper Lantmännen fortfarande soja som inte är certifierad och förknippad med högre risker. Underleverantören Cargill har under de senaste två åren köpt soja från en leverantör som var svartlistad för att ha använt slavarbete och en annan som dömts för illegal avverkning i Amazonas enligt organisationen *Reporter Brasil*. Genom att fortsätta arbeta med certifieringar och köpa mer certifierad soja kan Lantmännen förhoppningsvis minska risken ännu mer för att den soja de importerar skadar människor och miljö i Brasilien.

Svenska Foder har blivit mer aktiva i sojafrågan och anslutit sig till RTRS. Men samtidigt som företaget ökat sin sojaimport betydligt saknar företaget fortfarande en uppförandekod och inga oberoende eller egna kontroller görs av underleverantörerna på plats i Brasilien. Det är hög tid för Svenska Foder att anta en uppförandekod. Företaget har ingen information om problemen i sojaproduktionen eller sitt eget hållbarhetsarbete tillgänglig på hemsidan.

Den norska leverantören Denofa har köpt sin första RTRS-certifierade soja och underleverantören och delägaren Amaggi har utvecklat hållbarhetsarbetet och börjat RTRS-certifiera gårdar. Denofa saknar fortfarande en officiell uppförandekod och har ingen information om problemen i sojaproduktionen eller hållbarhetsarbetet tillgänglig på hemsidan. Oberoende kontroller av sojaleverantörerna görs av CertID genom certifieringen Pro Terra och den RTRS-certifierade sojan inom ramen för RTRS. Denofa anlitar inte oberoende kontrollörer.

Påverka med andra

De företag som importerar soja till Sverige är små aktörer på den brasilianska marknaden och har störst möjlighet att påverka tillsammans med andra. Majoriteten och en ständigt växande del av den brasilianska sojan exporteras till Kina. Kinesiska importörer ställer sällan några krav när det gäller etik och miljö och det innebär att

70 Lantmännens hemsida 22 maj 2012, <http://lantmannen.com/>

Sojafälten breder ut sig och lämnar öar av ursprunglig vegetation efter sig.
Foto: Dutch Soy Coalition.

den brasilianska sojasektorn riskerar att föra med sig stora negativa konsekvenser för människor och miljö även i framtiden.⁷¹

Internationella certifieringar som Pro Terra och RTRS har fortfarande brister och löser inte problemet med storskaligheten i sojaproduktionen och de enorma monokulturer som sojaodlingarna innebär. De garanterar inte en sojaproduktion helt fri från farliga bekämpningsmedel. Båda certifieringarna ställer dock omfattande krav på arbetsvillkor, skyddsutrustning, bättre jordbruksmetoder, respekt för lokalbefolkningens och ursprungsfolkens rättigheter samt åtgärder för att bevara den biologiska mångfalden och ursprungsskog som Amazonas och cerradon. Även Pro Terra bygger numer på kontroller av en utomstående part. Fler aktörer har bjudits in att delta i processen med att omförhandla kriterierna vilket förhoppningsvis kan ge civilsamhället och miljöorganisationer en större möjlighet att påverka.

Trots de brister som fortfarande kvarstår är båda dessa certifieringar betydligt bättre än ingenting alls. På sikt kan de driva på viktiga förbättringar inom hela den brasilianska sojasektorn. Oavsett vilken certifiering som används är det viktigt att företagen

71 The Nature Conservancy, *An overview of the Brazil-China soybean trade and its strategic implications for conservation*, The nature Conservancy 2011

engagerar sig för att förbättra kriterierna för certifieringarna och kontrollen av hur de följs. Bekämpningsmedel som är förbjudna inom EU bör inte vara tillåtna. Företagen bör verka för en högre minimistandard inom certifieringarna och trycka på för att viktiga förändringar görs inom en snar framtid. Annars riskerar certifieringarna att tappa i trovärdighet. Ett alternativ till certifieringarna kan vara att köpa soja från kooperativ som ställer likvärdiga krav på respekt för mänskliga rättigheter och miljö.

Den här rapporten fokuserar på sojaimportörerna men fler aktörer bör engagera sig i arbetet för en mer hållbar sojaproduktion. Konsumtionen av svenskt kött och importen av soja till djurfoder minskar. Det betyder inte att vårt ekologiska fotavtryck och ansvar för att förbättra hållbarheten i den brasilianska sojaproduktionen gör det. Vi konsumerar allt mer importerade animalieprodukter från djur som till stor del är uppfödda på soja.⁷²

För att certifieringar ska göra verklig skillnad krävs att både importörer, konsumenter och handel är beredda att betala för soja som är mer hållbart producerad. För de brasilianska bönderna innebär det en stor ekonomisk kostnad att ställa om produktionen så att den kan leva upp till de omfattande krav som Pro Terra och RTRS ställer. Även handeln har ett stort ansvar och måste engagera sig mer aktivt.

Swedwatches rekommendationer riktar sig därför inte bara till de företag som granskats i den här rapporten. De svenska matvarukedjorna har också en viktig roll att fylla genom att se över sitt sojaberoende och börja ställa krav på sina leverantörer. De bör kräva att både svenska och utländska leverantörer av kött och mejeriprodukter använder sig av certifierad soja. I Holland och Storbritannien har flera matvarukedjor redan gjort det. I Sverige ställer ingen av de största kedjorna Axfood, Ica, Hemköp och Coop krav på certifierad soja idag trots att de indirekt driver på användningen. Flera har dock börjat diskutera frågan.⁷³

Swedwatches rekommendationer

- Alla importerande företag bör ha, och publicera, etiska principer eller en uppförandekod, som inkluderas i kontrakt med leverantörer. Koden bör baseras på internationella konventioner till skydd av mänskliga rättigheter och miljö samt FN:s nya riktlinjer för företag och mänskliga rättigheter.
- Alla företag som säljer produkter som innehåller soja eller som har producerats med hjälp av soja bör endast acceptera certifierad soja alternativt soja från kooperativ som ställer likvärdiga krav på respekt för mänskliga rättigheter och miljö. En tidsplan bör sättas för när all importerad soja ska vara certifierad.

72 Christel Cederberg, Martin Persson, Kristian Neovius, Sverker Molander, Roland Clift, "Including Carbon Emissions from Deforestation in the Carbon Footprint of Brazilian Beef", *Environmental Science and Technology* januari 2011

73 Axfood och Coop är medlemmar i RTRS, ICA är medlemmar via holländska majoritetsägaren Ahold. RTRS hemsida 22 maj 2012 http://www.responsiblesoy.org/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=51&lang=en

- Företagen bör arbeta systematiskt för att löpande förbättra kriterier och kontroll av det certifieringssystem som används. Regelbundna rapporter över hur väl kriterierna följs måste publiceras av certifieringsaktören och vara offentliga.
- Företagen bör verka för en högre miniminivå och skärpta kriterier inom ramen för certifieringar av soja. Bekämpningsmedel som är förbjudna i Sverige och EU bör inte vara tillåtna alls. Producenterna bör växla mellan minst tre olika grödor och inte odla soja på hela sin areal. Kriterierna bör utformas så att de garanterar skydd av mänskliga rättigheter och miljö även vid förändringar i nationell lagstiftning som försvagar detta skydd. Certifieringarna måste utvärderas kontinuerligt och viktiga förbättringar bör ske inom rimlig tid.
- Företagen bör ta initiativ till egna kontroller som komplement till de kontroller som görs inom certifieringssystemen.
- Företagen bör ha en pågående dialog med det civila samhället för att främja ett fortsatt positivt förändringsarbete när det gäller kriterierna för certifieringarna och den importerade sojan.

Källor

Böcker och rapporter:

Human Rights Watch, World report 2011 – Brazil, 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://www.hrw.org/world-report-2011>

Jordbruksverket, Jordbruksverkets foderkontroll 2010, 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://www.jordbruksverket.se/download/18.4b2051c513030542a928000503/Jordbruksverkets+foderkontroll+2010+v1.pdf>

Naturskyddsföreningen, I grumliga vatten – Miljöpåverkan och sociala konsekvenser av rökodling i Bangladesh och Ecuador, 2011, hämtad 2012-05-23 från http://www.naturskyddsforeningen.se/upload/Foreningsdokument/Rapporter/j%C3%A4tter%C3%A4kor/jatterakor_igrumligavatten.pdf

Oliveira Adriana, Rozenbaum Hannah, Sabino Bruno, A Forensic View of Pesticide Poisonings in Brazil, Instituto de Criminalística Carlos Éboli, 2011, hämtad 2012-05-23 från http://cdn.intechopen.com/pdfs/19602/InTech-A_forensic_view_of_pesticide_poisonings_in_brazil.pdf

Repórter Brasil, The expansion of soybean and Brazil´s New Forest Code, 2011, hämtad 2012-05-23 från http://www.reporterbrasil.org.br/documentos/Soja_2011English.pdf

Ruggie, John, Guiding Principles on business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy Framework, Advanced edited edition A/HRC/17/31, mars 2011, hämtad 2012-05-23 från http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/A-HRC-17-31_AEV.pdf

Swedwatch, Mer kött och soja – mindre regnskog, 2010, hämtad 2012-05-23 från <http://www.swedwatch.org/sv/mer-kott-och-soja-mindre-regnskog>

The Dutch Soy Coalition, Soy – big business, big responsibility, Revised version 2011, hämtad 2012-05-23 från http://commodityplatform.org/wp/?page_id=656

The Nature Conservancy, An overview of the Brazil-China soybean trade and its strategic implications for conservation, 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://www.nature.org/ourinitiatives/regions/southamerica/brazil/explore/brazil-china-soybean-trade.pdf>

WWF UK, Soya and the Cerrado: Brazil´s forgotten jewel, 2011, hämtad 2012-05-23 från http://assets.wwf.org.uk/downloads/soya_and_the_cerrado.pdf

Artiklar

Cederberg Christel, Persson Martin, Neovius Kristian, Molander Sverker och Clift Roland, "Including Carbon Emissions from Deforestation in the Carbon Footprint of Brazilian Beef", *Environmental Science and Technology*, januari 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/es103240z>

Cordonnier, Michael, "Soybean prices in Brazil reach near record levels", *Commodities Street Journal*, 23 mars 2012, hämtad 2012-05-23 från <http://commoditiesstreetjournal.com/blog/2012/03/23/soybean-prices-in-brazil-reach-near-record-levels/>

Correio do Estado, "Governo prorroga por mais um ano moratoria da soja", *Correio do Estado*, 13 oktober 2011, hämtad 2012-05-23 från http://www.correiodoestado.com.br/noticias/governo-prorroga-por-mais-um-ano-moratoria-da-soja_128252/

Fernandes Vivian, "Venda de agrotóxicos cresce no Brasil", *Journal Brasil de Fato*, 31 juli 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://www.brasildefato.com.br/node/6931>

Folha de Sao Paulo, "Agrotóxicos em amostras de ar, água da chuva, sangue e urina", *Folha de Sao Paulo*, 6 september 2010, hämtad 2012-05-23 från <http://www.mst.org.br/node/10521>

Folha de Sao Paolo, "Estudo aponta agrotóxico em leite materno em MT", *Folha de Sao Paulo*, 23 mars 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://www1.folha.uol.com.br/cotidiano/892662-estudo-aponta-agrotoxico-em-leite-materno-em-mt.shtml>

Forsberg, Håkan, "Brasilien kraftsamlar mot skogsskövlingen", *Svenska Dagbladet*, 20 maj 2011, hämtad 2012-05-23 från http://www.svd.se/nyheter/utrikes/brasilien-kraftsamlar-mot-skogsskovlingen_6181141.svd

Mercopress, "Brazil 2010-11 soy crop larger than estimated but strong real eats into profits", *Mercopress*, 6 juli 2011, hämtad 2012-05-23 från <http://en.mercopress.com/2011/07/06/brazil-2010-11-soy-crop-larger-than-estimated-but-strong-real-eats-into-profits>

Zetterström Lena, "Ny skogslag kan omöjliggöra miljardböter", *Latinamerika.nu*, 5 mars 2012, hämtad 2012-05-23 från <http://latinamerika.nu/ny-skogslag-kan-ogiltiggora-miljardboter-for-miljobrott>

Radio- och teveinslag

Matens pris, "Sojan som förgiftar", *Sveriges Radio P1*, 28 februari 2010, hämtad 2012-05-23 från <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3737&grupp=10485>

BBC News, "Brazil steps up fight against slave labour", BBC News 4 januari 2012, hämtad 2012-05-23 från <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-16404193>

Ekot, "Allt fler djuruppfödare bojkottar soja i foder", Sveriges Radio 19 januari 2012, hämtad 2012-05-23 från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4916172>

Hemsidor

assets.panda.org
www.cbd.int
www.humanrights.gov.se
www.icv.org.br
www.ilo.org
www.kemi.se
www.lantmannen.com
www.naturvardsverket.se
news.agropages.com
www.pic.int
www.proterrafoundation.org
www.regeringen.se
www.responsiblesoy.org

Förteckning över intervjuade personer

Cederberg, Christel, miljöforskare på Chalmers och SIK, intervju 18 april 2012

De Fátima Ferraz, Antonio, på Federação dos Trabalhadores na Agricultura, intervju april 2012

Delvin, Maria, Kemikalieinspektionen, intervju april 2012

Ferreira, Vilmon, Federação de Orgãos para Assistência Social y Educacional, intervju april 2012

Hermansson, Lars, foderchef på Svenska Foder, intervju 19 april 2012

Johansson, Claes, hållbarhetsansvarig på Lantmännen, intervju 26 april 2012

Kristoffersen, Thor, foderansvarig på Denofa, intervju 26 april 2012

Pignati, Wanderlei A., läkare och folkhälsoforskare vid Universidade Federal de Mato Grosso, intervju april 2012

Vieira dos Santos, Gilberto, koordinatör på Conselho Indigenista Missionário, intervju april 2012

Rapporter publicerade av Swedwatch

47. A lost revolution? – Women in the garment industry in Bangladesh want more. (2012)
46. Vet du vad din middag åt till frukost? En rapport om fiskmjöl (2012)
45. Allt är inte guld som glimmar – den sanna historien om den smutsiga guldkedjan (2011)
44. Out of Focus – Labour rights in Vietnam’s digital camera factories (2011)
43. Mors lilla Olle II (2011)
42. Rena guldgruvan – AP-fondernas investeringar har en smutsig baksida (2011)
41. Mors lilla Olle – så exploateras asiatiska bärplockare i de svenska skogarna (2011)
40. Dyrare kaffe är bra (2011)
39. Leksaksföretagen har agerat efter kritiken (2011)
38. Passive observers or active defenders of human rights? (2010)
37. Konfliktmineraler i våra mobiler (Voices from the inside) (2010)
36. Namibias uran bakom svensk kärnkraft (2010)
35. Etik för dyrt för svenska kaffebolag (2010)
34. Mer kött och soja – mindre regnskog (2010)
33. Olaglig övertid i mobilfabriker (2009)
32. Skoföretag har dålig kontroll på miljön (2009)
31. Hårt arbete bakom barnens julklappar (2009)
30. Vagar till ett bättre arbetsliv (2009)
29. Oädel handel: En rapport om import av tropiskt trä (2009)
28. Out of Control: E-waste trade flows from the EU to developing countries (2009)
27. En brännande fråga: Hur hållbar är den etanol som importerats till Sverige? (2009)
26. En exkluderande resa: En granskning av turismens effekter i Thailand och Brasilien (2008)
25. Ett kaffe som märks: Vilka effekter har certifieringar för kaffeodlare? (2008)
24. Illegal Ground: Assa Abloy’s business in occupied Palestinian territory (2008)
23. Den blinda klädimporten: Miljöeffekter från produktionen av kläder (2008)
22. Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008)
21. Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008)
20. Risky Business. The Lundin Group’s involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the DRC (2008)
19. Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008)
18. Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007)
17. Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion (2007)
16. Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007)
15. Bristande miljö – och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006)
14. Arbetarnas situation på varven i Kina (2006)
13. Sandvik och Freeport – Två företag i konflikten om Papua (2006)
12. Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaoodlingarna i Västafrika (2006)
11. The Price of Oil. Nordic participation in violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006)
10. Kaffe från Brasilien – en bitter smak av orättvisa (2005)
9. Expansion i låglöneländer med etiska risker – Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005)
8. Lång väg till rättigheter – Trelleborgs försök att hindra en fackförening på Sri Lanka (2005)
7. En vara bland andra? – migrantarbetarnas situation och svenska företag i Saudiarabien (2005)
6. Handelskung med bristande etik – en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina (2005)
5. Swedish pulp in Brazil – The case of Veracel (2005)
4. Människor och miljö i fruktindustrin – två fallstudier från Chile och Sydafrika (2005)
3. Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagets ansvar (2004)
2. Svensk handel med Burma (2004)
1. Fallstudie om pappersmasseproduktion i Indonesien (2003)

